

5. Экономика предприятия: Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности 080502 «Экономика и управление на предприятии (по отраслям)» / А.Д. Выварец. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. — 543 с.

6. Турило А.М., Турило А.А. Дальнейшее исследование сущности экономической эффективности и классификация ее видов // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 3 (33). — С. 152—157.

7. Голубєва Т.С., Колос І.В. Методологічні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — №5(59). — С. 66—71.

8. Христенко Л.М. Методи оцінки ефективності управління підприємством // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. — 2008. — №19. — С. 94—102.

9. Устенко О.Л. Экономика предприятия: Метод. пособие. — 3-е изд., испр. — К.: МАУП, 2000. — 44 с.

10. Ситник Й.С. Методологічний підхід до оцінювання ефективності систем управління підприємствами в умовах конкурентного середовища // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — №6 (108). — С. 53—60.

11. Бугров Д. Метрика эффективности. [Электронный ресурс]. — Вестник McKinsey. — 2003. — №1 (3). — Режим доступа до журн.: http://www.cfin.ru/management/controlling/mgt_productivity.shtml

12. Гершун А., Горский М. Технологии сбалансированного управления. — М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005. — 416 с.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2010.

УДК: 338.34.055.2:303.425

Л.Д. Павловська, канд. екон. наук, професор
кафедри економіки АПК

Житомирського національного агроекологічного університету,

Н.К. Мрачковська, старший викладач НУБіП, здобувач

ПЕРСПЕКТИВИ ЗРОСТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ

Анотація. Встановлено основні чинники зростання ефективності складових виробничого потенціалу аграрних підприємств: земельних, трудових, матеріальних ресурсів. За результатами соціологічного опитування головними факторами є: прогресивні технології, підвищення рівня освіти та кваліфікації працівників, залучення фінансових ресурсів. На функціонування ринку землі першочерговий вплив на думку респондентів мають законодавчі акти, заборона володіння однією особою більше 100 га земель сільськогосподарського призначення, зняття мораторію на продаж паїв.

Аннотация. Определены основные факторы увеличения эффективности составляющих производственного потенциала: земельных, трудовых, материальных ресурсов. По результатам социологического опроса главными факторами есть: прогрессивные технологии, повышение уровня образования и квалификации работников, использование финансовых ресурсов. На функционирование рынка земли в первую очередь по мнению опрошенных имеют влияние законодательные акты, запрещение владения одним лицом более 100 га земель сельскохозяйственного назначения, снятия моратория на продажу паёв..

Annotation. The paper highlights the main factors related to the increase in the efficiency of the main components of the agrarian enterprise production potentials: land, labour and material resources. The results of the sociological interview prove that the main factors are up-to-date technologies, the increase in level of education and qualification of workers and the attraction of financial resources. According to respondents the functioning of land market is mostly affected by legislative acts, the prohibition for one persons to own that 100 ha of farm lands, the lift of moratorium on selling shares.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: виробничий потенціал; трудові, земельні, матеріальні ресурси; соціологічне опитування; ефективність.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: производственный потенциал; трудовые, земельные, материальные ресурсы; социологический опрос; эффективность.

KEYWORDS: production potentials; land, labour and material resources; sociological interview; efficiency.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності виробничих ресурсів і ресурсного потенціалу набуває особливого значення в умовах кількісних і якісних змін, що відбувається у функціонуванні АПК. Представляють інтерес два основних аспекти: визначення змісту, структури та сукупної величини потенціалу з урахуванням кількісних і якісних змін показників, які характеризують окремі складові елементи, а також критерії та показники економічної ефективності [1, 3]. Вирішення проблеми продовольчої безпеки в сучасних умовах вимагає комплексного підходу до питань формування раціональної структури виробничого потенціалу та створення умов щодо забезпечення ефективного його використання [2, 4, 5]. Це потребує обґрунтування стратегічних напрямів зростання ефективності виробничого аграрного потенціалу, яке б базувалося на сучасних методах дослідження, зокрема соціологічному опитуванні [6—8].

Аналіз останніх публікацій. Дослідження теоретико-методологічних питань формування, оцінки та віддачі виробничого потенціалу агроформувань присвятили свої праці відомі вчені-аграрники: В.Г. Андрійчук, М.В. Гладій, І.І. Лукінов, О.М. Онищенко, Б.Й. Пасхавер, В.М. Трегобчук, О.А. Бугуцький, Г.М. Підлісецький, П.Т. Саблук, В.Й. Шиян, В.В. Юрчишин та ін.

Постановка завдання. Зміни, які відбулися за останні роки щодо реформування аграрного сектора в цілому, земельних, трудових і матеріальних ресурсів, зокрема, вимагають нових підходів вирішення проблеми ефективності функціонування виробничого аграрного потенціалу, що і стало предметом даного дослідження. **Мета статті** — визначення пріоритетних шляхів зростання ефективності виробничого аграрного потенціалу. **Об'єкт дослідження** — процес формування ефективності виробничого аграрного потенціалу Житомирської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ставлення трудівників села до проблеми зростання ефективності виробничого потенціалу показало розуміння пріоритетних шляхів його зростання. У рамках проведеного соціологічного дослідження було опитано 300 чоловік. Якісний та кількісний склад респондентів відповідає встановленим вимогам до соціологічного опитування за професійним статусом, кваліфікацією, спрямованістю діяльності та місцем роботи. Серед опитаних майже 60 % жінок та 40 % чоловіків. За віковим складом — 11,1 % до 20 років, 20,1 % — 21—29 років, 32,6 % — 30—39 років, 20,5 % — 40—49 років, 13,2 % — 50—59 років та 2,5 % — 60 і більше років. За соціально-трудовим статусом в основному — це трудівники села Житомирської області, серед яких: 20,8 % — робітники, 34,0 % — спеціалісти, 23,6 % — керівники, 8,3 % — службовці, 1,7 % — науковці, 2,1 % — пенсіонери та 9,5 % — інші категорії. Вищу освіту мають 29,9 % респондентів, незакінчену вищу — 36,1 %, середню спеціальну — 15,6 % середню освіту — 16 % та неповну середню чи початкову 2,4 % опитаних. Обробку даних здійснено з використанням інструментальних засобів зведених таблиць MS Excel.

У результаті проведеного нами соціологічного опитування прийшли до висновку, що існує багато проблем щодо формування та ефективності використання виробничого потенціалу. Майже 52 % працівників вважають, що підприємства в основному забезпечені необхідними для виробництва матеріальними ресурсами і лише 3,8 % відповіли, що рівень забезпеченості матеріальними ресурсами їх підприємств є високим. Слід відмітити, що більш оптимістично налаштовані чоловіки.

На запитання, чи володіє підприємство достатнім трудовим потенціалом для виконання виробничих завдань, лише 38,2 % відповіли ствердно, 46,5 % відповіли «ні» та 15,3 % було складно визначитися з відповіддю на дане питання. Особи з вищою освітою вважають достатнім трудовий потенціал сільськогосподар-

ських підприємств (54,5 %). Серед інших категорій осіб таких лише біля третини.

Недостатня забезпеченість трудовим потенціалом певним чином зумовила і розподіл відповідей щодо головних чинників зростання ефективності використання трудового потенціалу (табл. 1).

Головним чинником зростання ефективності використання трудового потенціалу майже 50 % опитаних вважає збільшення оплати праці та поліпшення умов праці (рис. 1). Така ситуація цілком прогнозована. Адже рівень оплати праці на сьогодні все ще залишається вкрай низьким. Очевидно, як тільки рівень оплати праці досягне рівня, необхідного для нормального відтворення трудових ресурсів, заробітна плата буде основним чинником, що впливатиме на процеси формування трудового потенціалу.

Таблиця 1

**РОЗПОДІЛ ВІДПОВІДЕЙ РЕСПОНДЕНТІВ ЗА РІВНЕМ ОСВІТИ
ЩОДО ФАКТОРІВ ЗРОСТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ, %***

Показник	Варіант відповіді				
	Вища	Незакінчена вища	Середня спеціальна	Середня	Неповна середня та початкова
Підготовка кадрів та підвищення кваліфікації працівників	50,0	32,7	23,3	34,8	14,3
Поліпшення умов праці та підвищення її оплати	54,5	51,9	44,2	39,1	42,9
Соціальний захист працівників	26,1	28,8	23,3	21,7	14,3
Впровадження еколого-, ресурсо-, енергозберігаючих технологій виробництва продукції та досягнень НТП	35,2	30,8	23,3	21,7	14,3
Скорочення непродуктивних витрат робочого часу	28,4	25,0	25,6	23,9	42,9
Підвищення механізації праці	28,4	28,8	37,2	23,9	14,3
Важко визначитись	2,3	1,9	9,3	8,7	0,0

Джерело: власні дослідження.

На другому місці стоїть підготовка кадрів та підвищення кваліфікації працівників. Майже чверть усіх респондентів вважає, що на формування трудового потенціалу виробничої системи також суттєво впливає впровадження еколого-, ресурсо-, енерго-

зберігаючих технологій виробництва продукції та досягнень НТП, підвищення механізації праці, скорочення непродуктивних витрат робочого часу, соціальний захист працівників.

Наймені працівники (службовці, робітники, спеціалісти) у переважній більшості вважають головним фактором зростання ефективності використання трудового потенціалу — поліпшення умов праці та підвищення її оплати. Серед керівників таких лише 35,3 %. Очевидно керівники розуміють складність проблеми підвищення заробітної плати та умов праці трудівників, але вимагають своєчасного та якісного виконання службових обов'язків від підлеглих.

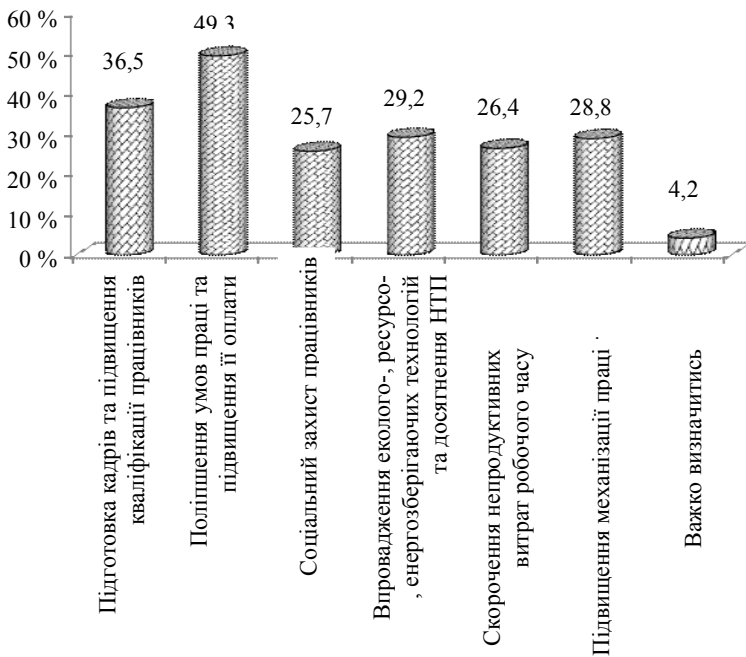

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів щодо головних чинників зростання ефективності використання трудового потенціалу

Джерело: власні дослідження.

Оплата праці є пріоритетним фактором і для осіб з вищою освітою (54,5 %) та незакінченою вищою освітою (51,9 %). Значно нижче цей відсоток і інших групах. Тобто, працівники з вищою освітою оцінюють свій потенціал значно вище і прагнуть

відповідної матеріальної винагороди за свої здібності. Для висококваліфікованих працівників важливим фактором виступає і підготовка кадрів та підвищення кваліфікації (50 %). Головними чинниками зростання ефективності використання земельних ресурсів залишаються традиційні фактори: впровадження нових прогресивних технологій, підвищення родючості ґрунтів та залучення фінансових ресурсів (рис. 2). Важливим фактором, що формує рівень раціонального землекористування, є також охорона земельних ресурсів від негативної дії природних факторів. Так вважає 15,6 % опитаних.

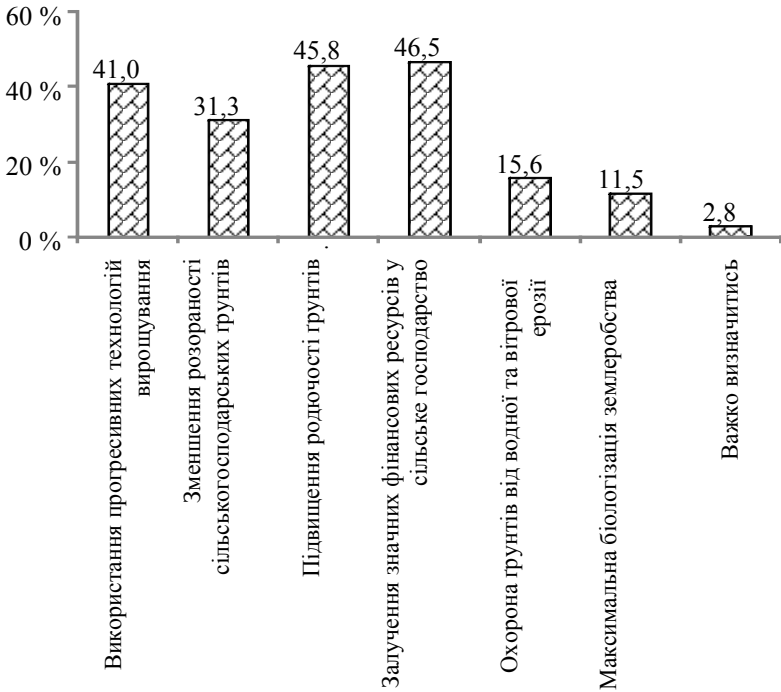

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів щодо головних чинників зростання ефективності використання земельних ресурсів

Джерело: власні дослідження.

Найвагомішими факторами, на думку трудівників села, щодо підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів є доступність кредитних ресурсів для сільськогосподарських това-

ровиробників (43,4 %) та впровадження прогресивних, ресурсозберігаючих технологій (43,1 %) (рис. 3). По 29,2 % належить таким факторам, як зростання продуктивності праці та використання нових високопродуктивних сортів сільськогосподарських культур та порід тварин. Заслуговує уваги те, що понад чверть респондентів вказали, що таким фактором є формування ефективної ринкової інфраструктури. Отже, можна стверджувати, що формування виробничого потенціалу аграрних підприємств до певної міри залежить і від раціональної організації ринкової інфраструктури.

Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів щодо головних чинників зростання ефективності використання матеріальних ресурсів аграрними підприємствами

Джерело: власні дослідження.

Думку учасників аграрного ринку щодо можливого функціонування ринку землі в Україні представлено в табл. 2.

Таблиця 2

**ОЦІНКА РЕСПОНДЕНТАМИ ПИТАНЬ
ЩОДО ВІЛЬНОГО ПРОДАЖУ ЗЕМЕЛЬНИХ ПАЇВ В УКРАЇНІ, %***

Варіант відповіді	Вікові групи					
	До 20 років	21—29 років	30—39 років	40—49 років	50—59 років	60 років і старші
Приведе до ефективного функціонування ринку землі	6,25	3,45	3,19	3,39	2,63	0,0
Приведе до завершення розподілу земель України «олігархічними кланами»	21,88	34,48	43,62	30,51	39,47	14,29
Приведе до скупівлі значної частини земель іноземними громадянами	34,38	36,21	29,79	38,98	36,84	42,86
Приведе до неефективного використання земель	31,25	20,69	21,28	25,42	21,05	42,86
Важко передбачити	21,88	13,79	9,57	6,78	2,63	0,0

Джерело: власні дослідження.

Чітко простежується взаємозалежність віку від поінформованості його учасників. Чим молодший вік респондента, тим важче йому визначитися із наслідками запровадження ринку землі. У віці до 20 років п'ятій частині від усіх опитаних важко передбачити можливі наслідки.

Працівники старших вікових груп (старше 40 років, а особливо літні люди) очікують скуповування значної частини земель іноземними громадянами, що може привести, на їх думку, до неефективного використання земель. Працівники середньої вікової категорії вважають, що за умови вільного продажу сільськогосподарських угідь, відбудеться перерозподіл її між «олігархічними кланами». Більше всього таких осіб у групі 30—39 років — 43,6 % та 50—59 років — 39,5 %.

Проведенні дослідження дають можливість встановити, що молоді люди (до 30 років) вважають підвищення ефективності використання земельних ресурсів можливе шляхом залучення значних фінансових ресурсів у сільське господарство, підвищення родючості ґрунтів та використання прогресивних технологій вирощування сільгоспкультур (табл. 3). Натомість думки старшого покоління менш диференційовані. Можна говорити про певну рівність, одна-

кову важливість факторів для цієї вікової групи, а отже переважання комплексності, системності у реалізації заходів щодо зростання ефективності використання земельних ресурсів.

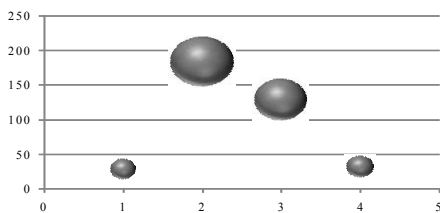
Таблиця 3

РОЗПОДІЛ ВІДПОВІДЕЙ РЕСПОНДЕНТІВ ЩОДО ГОЛОВНИХ ЧИННИКІВ ЗРОСТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ, %*

Варіант відповіді	Вікові групи					
	До 20 років	21—29 років	30—39 років	40—49 років	50—59 років	60 років і старші
Використання прогресивних технологій вирощування сільгоспкультур	62,50	36,21	40,43	44,07	31,58	14,29
Зменшення рівня розораності сільськогосподарських угідь	12,50	25,86	31,91	37,29	39,47	57,14
Підвищення родючості ґрунтів	68,75	36,21	37,23	50,85	52,63	57,14
Залучення значних фінансових ресурсів у сільське господарство	75,00	56,90	35,11	40,68	44,74	42,86
Охорона ґрунтів від водної та вітрової ерозії	21,88	6,90	13,83	22,03	18,42	14,29
Максимальна біологізація землеробства	9,38	6,90	15,96	10,17	7,89	28,57
Важко визначитись	3,13	5,17	3,19	0,00	2,63	0,00

Джерело: власні дослідження.

Для функціонування ринку землі в Україні та його ефективного використання, на думку селян, необхідне якісне правове забезпечення. Так, 64 % пересічних громадян вважає за необхідне прийняття спеціальних законів, зокрема Закону України «Про ринок землі» (рис. 4). Як і слід було очікувати, в нинішніх умовах громадяни стримано відносяться до зняття мораторію на продаж паїв, принаймні до тих пір, поки не будуть врегульовані всі питання на законодавчому рівні.

1. Зняти мораторій на продаж паїв.
2. Прийняти ряд законодавчих актів, зокрема Закону України «Про ринок землі».
3. Заборонити одній особі мати у володінні та користуванні більше 100 га земель сільськогосподарського призначення.
4. Важко відповісти.

Рис. 4. Фактори впливу на функціонування ринку землі за даними опитування

Джерело: власні дослідження.

Категорично проти запровадження ринку землі пенсіонери. Серед цієї групи людей всі проти зняття мораторію на продаж паїв. Найбільше серед цієї групи і тих, хто вважає неприпустимим мати у володінні та користуванні більше 100 га земель сільськогосподарського призначення одній особі (66,7 %). На їх думку землі потрібен не лише власник, а й господар, який дбатиме про неї.

У регіоні внаслідок усвідомлення населенням тих вірогідних переваг і можливих втрат, які несе з собою функціонування ринку землі, визначилися соціальні групи, які готові підтримати такі зміни. Природно, що активніше підтримують такі зміни ті групи, які сподіваються отримати певну користь від їх впровадження. Це переважно інтелігенція, люди з вищою освітою, молодь, яка є більш інформованою і має прогресивні погляди на життя. Негативну позицію приймають групи, що вбачають можливі ризики для себе, зокрема пенсіонери та люди старшого віку, з невисоким рівнем освіти.

Проведене опитування громадської думки стосовно можливого зростання земельного потенціалу засвідчило готовність суспільства до певних змін задля його зміцнення. Проведений аналіз виявив також певний пласт проблем, на які необхідно звернути увагу. Зокрема, не дивлячись на те, що значна частина громадян висловлювала думку про необхідність легалізації продажу земельних паїв, лише 4,5 % людей з вищою освітою переконані, що це приведе до ефективного функціонування ринку землі, та 3,8 % — з незакінченою вищою. Більшість схиляється до думки, що такі зміни можуть бути використані не на користь суспільству, а задля задоволення особистих інтересів певних груп людей; 36,4 % та 30,7 % осіб з вищою освітою очікують перерозподілу земель між олігархами та скуповування частини земель іноземцями відповідно.

Серед головних чинників зростання ефективності виробничого потенціалу в цілому відмічені: впровадження прогресивних технологій (47,2 % опитаних), підвищення рівня освіти та кваліфікації працівників (37,5 %), залучення фінансових ресурсів (37,5 %).

Старші вікові групи населення (від 30 років) у першу чергу очікують зростання виробничого потенціалу підприємства за рахунок впровадження прогресивних технологій та підвищення рівня освіти та кваліфікації працівників. Натомість на думку молоді другим фактором має бути залучення фінансових ресурсів. Таким чином, зміцнення виробничого потенціалу аграрної сфери вбачається в широкому впровадженні наукових розробок у виробництво через фінансування прогресивних технологій та підвищення освітнього та професійного рівня працівників.

Висновки. На основі проведеного соціологічного опитування встановлено, що основними чинниками зростання ефективності використання трудових ресурсів є зростання оплати праці, підготовка та підвищення кваліфікації працівників, упровадження прогресивних технологій агровиробництва та досягнень НТП, підвищення механізації праці, скорочення непродуктивних витрат робочого часу та соціальний захист працівників.

Головними факторами, що визначають рівень використання земельного потенціалу, респонденти вважають впровадження прогресивних технологій, підвищення родючості ґрунтів, залучення фінансових ресурсів, раціональне землекористування та охорона земель.

Перспективним для зростання ефективності матеріальних ресурсів є доступність кредитів, прогресивні технології, зростання продуктивності праці та впровадження високопродуктивних сортів культур і порід тварин.

В умовах реформування аграрного потенціалу країни представляє інтерес для подальших досліджень системний підхід до формування, оцінювання та використання земельних, трудових і матеріальних ресурсів.

Література

1. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / Відп. редактор акад. УААН В.М. Трегобчук. — К.: Ін-т економіки НАН України, 2003. — 259 с.
2. Соціально-економічні проблеми відтворення та ефективного використання ресурсного потенціалу села / С.І. Мельник. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2004. — 428 с.
3. *Россоха В. В.* Ефективність використання виробничого потенціалу в аграрній сфері АПК / Россоха В.В. // Економіка АПК. — 2004. — № 6. — С. 16—21.
4. *Россоха В.В.* Економічний потенціал землі та проблеми його визначення в ринкових умовах господарювання / Россоха В.В. // Економіка АПК. — 2008. — № 3. — С. 107—109.
5. *Федонін І.М.* Потенціал підприємства: формування та оцінка / І.М. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексюк. — К.: КНЕУ, 2004. — 316 с.
6. *Цихановська О.М.* Соціально-економічні проблеми використання ресурсного потенціалу села / О.М. Цихановська // Економіка АПК. — 2006. — № 8. — С. 131—133.
7. *Якуба К.І.* Життєвий і трудовий потенціал сільського населення України. Теорія, методологія, практика / К.І. Якуба. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2007. — 362 с.
8. *Яценко В.М.* Аналіз стану людського капіталу підприємств АПК у період трансформації економіки України / В.М. Яценко, О.П. Кошутько // Економіка АПК. — 2007. — № 6. — С. 108—113.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2010.